

*Климентова О. В.,
доктор філологічних наук,
доцент кафедри стилістики та мовної комунікації
Інституту філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ЛІНГВАЛЬНІ МЕДІАТЕХНОЛОГІЇ ТА УКРАЇНСЬКА РЕАЛЬНІСТЬ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню медіа-лінгвістичної дискурсивної специфіки сучасних українських засобів масової інформації. Особливу увагу приділено мовленнєвій поведінці актантів політичного медіапростору, новим функціям лінгвістики в інформаційно-комунікативному суспільстві, лінгвосугестивним технікам маніпуляції.

Ключові слова: медійний дискурс, медіатехнологія, інформаційна функція, функція впливу, лінгвосугестивна функція, реконструкція.

Постановка проблеми. Вивчення мовленнєвої специфіки функціонування медійних технологій дає змогу сформувати більш повне уявлення про сучасний український медіадискурс в аспектології чинників його конструювання. Це має велике прикладне значення для вирішення завдань, пов'язаних із забезпеченням психо-екологічного функціонування інформаційного простору в Україні, зокрема й тих, які мають стратегічний характер, і зумовлює актуальність наукового аналізу медіатехнологій як інструменту конструювання соціокультурної і політичної реальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розбудовою багатоаспектної медіалінгвістичної проблематики для дослідження специфіки відображення різних сфер суспільного життя засобами масової інформації (далі – ЗМІ) займаються вітчизняні й зарубіжні науковці (Д.В. Дергач, Ю.С. Макарець, М.В. Мамич, Г.Г. Почепцов, В.В. Різун, Д.Ю. Сизонов, Г.Я. Солганик, О.А. Стишов, Н.М. Фіголь, Л.І. Шевченко, Н.П. Шумарова, L. Manovich, P. Zhluk та ін.). Водночас медіатехнології постійно оновлюються, адже їх креативність живиться стрімким перебігом суспільно значущих подій. При цьому лінгвальне забезпечення цих технологій вказує на посилення їх імпліцитності.

Мета статті – проаналізувати лінгвальну специфіку медіатехнологій, які використовуються у сучасних українських ЗМІ.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

1) дослідити зразки сучасних медіатекстів із позицій сугестивної лінгвістики;

2) проаналізувати виявлені лінгвістичні технології, зокрема через залучення експертного потенціалу Мілтон-моделі.

Виклад основного матеріалу. Те, що ЗМІ є прагматично орієнтованими, – загально визнана істина. Ідеться насамперед про інформацію, що має соціальну значущість. Медіатекст виконує роль інструменту постійної системної корекції інформаційної картини світу реципієнта в аспектах як соціальної активності, так і соціальної рефлексії, зокрема шляхом моніторингу сприйняття. Звісно, управління сприйняттям може мати різний рівень етичності, але практично завжди присутнє в медійній інформації. Цей різновид

інформаційного тиску дає змогу формувати типізовані уявлення. Як операційні одиниці, вони доволі часто й ефективно використовуються для моніторингу різних параметрів соціально-політичної ситуації та застосовуються у процесах згуртування або розшарування користувачів інформації та перерозподілу сфер їхньої активності. Колективна енергія, що стоїть за цими процесами, спрямовується на різноманітні форми перебігу соціального життя. Це може бути підтримання спокою і стабільності у країні чи, навпаки, руйнування соціальних інституцій, які втратили своє значення, реалізація нових суспільно значущих проектів тощо. Зрозуміло, що така масштабна мета потребує доволі широкого спектра впливу на аудиторію, адже об'єктами системного контролю є світоглядні уявлення разом із системою цінностей, поведінкові моделі й емоційне реагування. Вирішити це завдання дає змогу постійне оновлення медіатопіки, яка забезпечує комунікацію із читачами: політика, економіка, міжнародне життя, новини, бізнес, спорт, культура, здоров'я, освіта, погода, розваги, гороскопи, сад і город тощо, і, зрозуміло, актуальний медіа-аформат. У результаті медійної інформатизації суспільства конструється нова реальність (медіареальність), об'єктивація якої забезпечується шляхом власне відображення, реконструкції та міфопроєкції. Кожен зі згаданих підходів до інформаційної репрезентації має свою лінгвальну специфіку. Об'єктом нашої розвідки є реконструкція.

Зазначений тип інформаційної репрезентації передбачає реконструювання події на основі тих чи інших ідеологічних установок [3, с. 98]. У реконструкції через лінгвальні складники медіатехнології забезпечується доступ до всіх рівнів архітекtonіки медіатексту як комунікативної реальності – від звуків до дискурсивного функціонування. Впливова інтенція, що завжди наявна у реконструкціях, так само втілюється одиницями й механізмами різних рівнів текстової організації. Її валідність забезпечується синергійними ефектами інформаційного сприйняття. Воно, зокрема, визначається індивідуальною здатністю реципієнта до декодування медіатексту. Водночас через те, що реконструкцію на основі ідеологічної установки неможливо реалізувати без більшої чи меншої частки експансії, у медіатексті завжди об'єктивується питання про читацьку аудиторію як масового споживача інформації. Ці дві тенденції – сприйняття певної інформації окремою групою (наприклад, інтелектуальною елітою) та масовою аудиторією, що не піддається чіткій категоризації, – можливо примирити шляхом створення інформаційного медіакомплексу з експлікованих аргументів та імплікованих механізмів вербального впливу. Теоретичне обґрунтування такої текстової структури базується на положеннях трансформаційної граматики Н. Хомського про невідповідність між глибинними структурами повідомлення та їх поверхневими репре-

зентаціями, реалізованими у мовленні, що відображаються шляхом упущення, узагальнення чи викривлення інформації. Ефективність подібного реконструювання медіареальності доведена світовою практикою й слугує підставою для наукового осмислення лінгвістичних медіатехнологій на основі Мілтон-моделі в контексті соціальних та політичних реалій, зокрема українських.

Так, за сучасних умов в Україні сформувалася низка чинників, які обтяжують процес входження в ЄС і потребують масштабного реформування багатьох державних інституцій. Зрозуміло, що різними політичними силами ЗМІ використовуються як інструменти інформаційного тиску на населення, сукупна енергія якого має бути перерозподілена відповідно до геополітичних перспектив бачення майбутнього України. На рівні лінгвального забезпечення медіатехнології, що обслуговують вирішення згаданих вище соціально-політичних завдань, демонструють високий рівень креативності й тенденцію до нарощення шару текстових імплікатур. Зручність такого підходу вмотивовується низкою чинників:

1) за рахунок інтенсифікації нейтральних, негативних або позитивних конотацій у медіареальній інформаційній картинці є можливість керувати широкого спектру мотиваційними стимулами населення до участі у процесах реформування країни; сюди ж відносимо експліцитні та імпліцитні механізми асоціативності чи буфера (пом'якшення), що використовуються для формування емоційних стимулів;

2) у сучасних умовах інформаційного переважання реципієнт зазвичай не встигає декодувати й осмислити механізми впливу як маніпулятивні, тому що його орієнтація в мовному матеріалі та здатність до критичної оцінки системно знижується сучасною практикою безконтрольного застосування сугестивних, зокрема вербально-сугестивних, впливів практично в усіх сферах життєвої активності (політика, реклама, бізнес, релігія, культура, здоров'я, освіта, розваги тощо);

3) розпізнавання денотатів, які ховаються за медійними номінаціями, ускладнене також через присутність у медіатексті численних прийомів відсікання альтернативних джерел інформації щодо певних реалій і жорстких методів підведення реципієнта до бажаних висновків, зокрема шляхом моніторингу ефективності сприйняття (звукосемантичні впливи, ключові слова, що закріплюються з використанням ефектів семантичного резонансу, різні типи евфемізації, риторичні запитання й чіткі волонтеративні відповіді на них, сенсорне маскування, дифузна емотивна кореляція тощо). Все це забезпечує бажаний вектор розпізнавання сенсотвірних складників медіатексту, а денотати залишаються нерозпізнаними;

4) окрім того, компетентною щодо прийомів створення і декодування подібних моделей інформаційної репрезентації традиційно є обмежена група вузькопрофільних фахівців.

Українські медіатексти роблять свій внесок у розвиток сучасних лінгвістичних медіатехнологій шляхом креативного використання різноманітних одиниць мовлення, зокрема абrevіатур. Привабливість використання абrevіатур для реалізації численних інтенцій ґрунтується на тому, що носієм семантики на рівні свідомого сприйняття пересічного мовця є корінь слова. Роль його експліканта в абrevіатурі виконує одна літера, що, звісно ж, звужує комунікативну здатність вербального стимулу. При цьому на рівні підсвідомої вербальної дії відкриваються нові можливості для творення

латентних ефектів впливу на основі звукосемантики, наприклад, у публікації «Що слід пам'ятати, змінюючи Закон про Конституційний суд України, або Методи приручення КСУ» [1, с. 3], що має гострий викривальний характер і стосується болючої для українського сьогодення теми морально-етичного знецінення судової інституції на всіх рівнях її функціонування. У статті наводяться численні факти порушення суддями Конституційного суду України присяги й законодавства. В аналізованій статті як впливовий патерн використовується пресупозиція – твердження, що визначає істинність повідомлення загалом й тисне на поведінкову перспективу реципієнта. Пресупозиція декодується так: «Конституційний суд в Україні залежний». Таке декодування вмотивовується, зокрема, і характером ітеративності розгорнутої та абrevіатурної форм (КСУ). Остання використовується не на засадах інформаційної мінімізації, а для увиразнення викривальної інтенції.

Розгорнута номінація фігурує в тексті близько 40 разів: «планувалося укладення нового Закону про Конституційний суд України», «форми тиску на Конституційний суд», «блокування діяльності Конституційного суду», «Через неповний склад Конституційний суд не міг», «Діяльність Конституційного суду було розблоковано лише після ухвалення неконституційних змін до Закону про Конституційний суд України», «Під час політичної кризи Конституційний суд не проявив себе як єдиний орган конституційної юрисдикції», «випадки звільнення суддів Конституційного суду «за порушення присяги», «остаточно нищило інституційну незалежність Конституційного суду», «порушення присяги за фактом ухвалення рішення Конституційного суду», «використання її як засобу тиску на Конституційний суд», «не мають жодного стосунку до Конституційного суду», «голосування Конституційним судом рішень із політичним забарвленням», «вилучення норми про обов'язок Конституційного суду України», «у Конституційному суді не на розгляді 84 конституційні скарги» тощо. Як видно із прикладів, текстову репрезентацію розгорнутої номінації характеризує системно організоване «сусідство» негативно конотованих конструктивів. Концептосфера згаданого денотату заповнюється переважно експлікантами з пейоративною семантикою (блокування, зволікання, обмеження повноважень, звільнення, виведення, вилучення, порушення, використання як засобу тиску, декларування, запихання, ігнорування тощо). Відповідно до Мілтон-моделі це номіналізації, або сугестогени, вербалізовані у формі віддієслівних іменників. Їх використання призводить до втрат динаміки в дієслівній семантиці. Наслідком такої редукції стає сенсова невизначеність повідомлення і відкритість до введення нових сем. Частотність застосування номіналізацій в аналізованому тексті сприяє формуванню висновку про виродження інституції судової влади й організаційний хаос, який визначає спроби її реформування.

У предикатах, які корелюють з оцінкою діяльності суду, доволі часто наявні заперечні частки («не призначала квоти суддів Конституційного суду», «не проявив себе») або їх семантика прямо вказує на заперечення («навіть чи можемо сподіватися на викорінення практики формування слабкого й залежного Конституційного суду», «проігноровано зауваження щодо», «ніхто не зможе розібратися, що саме ухвалив Конституційний суд», «ухвалено аж 0 рішень»). При цьому інформація стосовно зовнішніх чинників впливу

на Конституційний суд або мотиваційні чинники недолугих рішень подається синтаксичними конструкціями з відсутнім суб'єктом дії: «Під час формування нових норм <...> не завадить пам'ятати», «діяльність Конституційного суду була повністю заблокована», «В. Іващенко було звільнено за трьома різними підставами», «Цими змінами, зокрема, вносилися й не передбачені редакцією «нової-старої Конституції зміни», «до логічного завершення доведено положення», «кримінальне провадження не передається до суду» тощо.

Наведені приклади засвідчують активне використання в тексті упущення, що передбачає виключення з поверхневої репрезентації певних значущих частин глибинної структури. Водночас наявні і прийоми імпліцитного ведення реципієнта шляхом застосування модальних операторів («Що слід пам'ятати <...>»), риторичних запитань і монополізованого права на відповідь («Кому заважає такий ресстр? Чи парламент вважає <...>»), нав'язування конкретних висновків чи суб'єктивного прогнозування подій, які корелюють з імпліцитними командами: «З викладеного вище можемо зробити однозначний висновок», «Звертаємо увагу на <...>», «Таким чином, спостерігаємо <...>», «знаходимо ще одне ноу-хау», «цікавим тут є <...>», «Це означає, що не треба проводити конкурс», «З такою тенденцією дійдемо до <...>» тощо. Інформаційне переваження забезпечується не тільки великою кількістю фактів про діяльність Конституційного суду, а й численними посиланнями на закони, постанови, ухвали, укази тощо. На тлі такої насиченої інформаційної репрезентації прийоми «текстової навігації», а присутньо контролю за сприйняттям, не викликають заперечення і стимулюють відчуття комфорту. При цьому власне введення практично не декодується.

В ефектах семантичного резонансу, задіяних у формуванні фреймових сценаріїв, бере участь й аббревіатурна номінація. Якщо на рівні свідомого сприйняття реципієнт сприймає авторську аргументацію, яка вмотивовується пресупозицією «Конституційний суд в Україні залежний», то на рівні підсвідомості вона свідомо чи інтуїтивно підкріплюється звукосемантичною асоціацією.

Зв'язок аббревіатури КСУ, що повторюється в тексті понад 20 разів, зі звукосполученням *кс-кс-кс*, яким кличуть котів, цілком очевидний. Така текстова репрезентація створює імпліцитну асоціацію *судді – коти*, яких підгодовують різні політичні сили. На це вказує й акцентоване у назві словосполучення «приручення КСУ». Відповідно до словникової дефініції, приручати – це робити ручним, застосовується до тварин, птахів [2, с. 215].

На оцінному рівні для державної інституції така асоціація має інвективний характер. Водночас, як текстова імплікатура, вона не суперечить експлікованій авторській позиції, більше того, підсилює й увиразнює її.

Різноманітні контексти і синтагматичні репрезентації аббревіатури на рівні семантики так само, як і розгорнутої номінації, корелюють із негативом: «української практики порушення принципу незалежності КСУ», «методи політичного впливу, що використовувалися протягом першого 20-річчя існування КСУ», «Верховна Рада <...> блокувала процедуру

складання присяги суддями КСУ», «блокування діяльності КСУ», «формою тиску на КСУ», «звільняти суддів КСУ», «звільнення суддів КСУ за порушення присяги», «суддю КСУ <...> було звільнено», «звільнення з посад суддів КСУ», «псевдоконкурсу для кандидатів на посаду суддів КСУ», «встановлює монополію адвокатів щодо представництва в КСУ», «виведення керівника секретаріату КСУ з-під дії закону» тощо.

Висновки. Отже, в аналізованій публікації було виявлено цікаву практику комплексного використання сугестогенів лексико-семантичного рівня, впливова потужність яких визнана більшістю сучасних учених та доведена у новітній гуманітарній парадигмі нейролінгвістичного програмування (Г. Альдер, Р. Бендлер, Д. Гріндер, Т.Ю. Ковалевська) і фоносемантичного рівня («Словодел» та «Діатон» І.Ю. Черепанової, «ВААЛ» В.І. Шалака). Як показало дослідження, застосування фоносемантичного сугестогену ґрунтується на асоціаціях типізованого сприйняття звукових образів. Вони доступні для масового декодування. Є надійними й дієвими, а тому зручними для підсилення й забезпечення валідності більш складних, інтелектуально оформлених й масштабніших одиниць впливу та їх комплексів. Характер зв'язків між виявленими одиницями вербального сугестивного впливу в проаналізованій лінгвістичній медіатехнології вказує на резонансну семантичну взаємодію вербальних сугестогенів різних рівнів текстової структури. Ця взаємодія забезпечує впливову валідність як власне ключових слів, що постійно утримуються у фокусі уваги реципієнта, так і семантичних конотацій, які нав'язуються реципієнту, зокрема оцінного характеру, через які відкривається доступ до почуттів та вчинків.

Перспективи дослідження сугестогенів у медіатекстах полягають у виявленні всіх чинників впливу та їх лексикографічній категоризації.

Література:

1. Кириченко Ю. Що слід пам'ятати, змінюючи Закон про Конституційний суд України, або методи приручення КСУ / Ю. Кириченко // Дзеркало тижня. – 2017. – № 13 (309).
2. Короткий тлумачний словник української мови / уклад.: Д.Г. Гринчишин, Л.Л. Гумецька, В.Л. Карцова та ін. – К.: Радянська школа, 1978. – 296 с.
3. Шевченко Л.І. Медіалінгвістика: словник термінів і понять / Л.І. Шевченко, Д.В. Дергач, Д.Ю. Сизонов / за ред. Л.І. Шевченко. – 2-ге вид. виправ. і допов. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. – 326 с.

Климентова Е. В. Лингвальные медиатехнологии и украинская реальность

Аннотація. Стаття посвячена дослідженню медіалінгвістическої дискурсивної специфіки сучасних українських засередств масової інформації. Особое внимание уделено языковому поведению актантов политического медиакосмоса, новым функциям лингвистики в информационно-коммуникативном обществе, лингвосугестивным техникам манипуляции.

Ключевые слова: медийний дискурс, медіатехнології, інформаційна функція, функція впливу, лінгвосугестивна функція, реконструкція.

Klymentova O. Linguistic media technologies and the Ukrainian reality

Summary. The given article deals with media linguistic discourse of the modern Ukrainian media. The article observes peculiarity of the behavior of aktants of political media sphere in Ukraine, and also identifies the new functions of media lin-

guistics in information-communicative society. The peculiarities of realization of the verbal influence in the media discourse are analyzed in the article.

Key words: lingvo-suggestive influence, media discourse, media technology, information function, function of influence, lingvo-suggestive function, reconstruction.